

Inhoud: 2. Iedereen kan excelleren 3. Virtuele mobiliteit: een extra keuze voor de student 4. Associate degree: scharnier in kwalificatieraamwerken 5. De magneetwerking van Bologna 6. Erkenning erkend 7. Leuven 2009: terugblikken, maar vooral vooruitkijken

Van Bologna naar Lissabon: modern en open hoger onderwijs

Het wijdvertakte Europese hogeronderwijssysteem is van gemiddeld goede kwaliteit, bestaat uit veel instellingen en levert jaarlijks een groot aantal afgestudeerden af. Toch zijn er tal van onvolkomenheden.

In vergelijking met ontwikkelde landen in Noord-Amerika en Azië volgen te weinig jongeren hoger onderwijs en hebben maar weinig volwassenen ooit een universiteit of hogeschool vanbinnen gezien. Ons hogeronderwijssysteem is gefragmenteerd, overgereguleerd en ondergefinancierd. Deze analyse van de Europese Commissie wordt gedeeld door Europese universitaire en politieke leiders en zij is de basis van de moderniseringsagenda voor het hoger onderwijs, een prominent onderdeel van de Lissabonstrategie voor Groei en Banen.

De moderniseringsagenda roept op tot hervormingen in curricula (flexibiliteit, kwaliteit, aansluiting op de arbeidsmarkt), bestuur & management (autonomie, aansprakelijkheid) en financiering (diversificatie van inkomstenbronnen). De ministeries en vooral de instellingen werken hard op alle genoemde terreinen. De Commissie houdt een oogje in het zeil met de Lissabonrapportage, door werkgroepen in samenwerking met de lidstaten en door studies uitbesteed aan centra zoals het *Center for Higher Education Policy Studies* van de Universiteit Twente.

Curriculumhervorming

De curriculumhervorming heeft veel te danken aan het Bolognaproces dat oproept tot de invoering van de driefasenstructuur, maar ook tot systematische kwaliteitszorg, studiepunten (ECTS), diplomasupplement en mobiliteit. Het Bolognapakket noopt tot bezinning op de

organisatie van studieprogramma's. Zonder een aantrekkelijk en transparant aanbod kan de universiteit of hogeschool immers na de bachelorfase leeglopen. Dat wordt nu nog niet zo gevoeld, maar volgt ongetwijfeld. Nieuw is ook dat studieprogramma's moeten aansluiten bij nationale en Europese kwalificatieraamwerken en worden omschreven in eindtermen ('learning outcomes'). Hierbij biedt het Erasmusproject 'Tuning Educational Structures in Europe', gecoördineerd door de universiteiten van Bilbao en Groningen, inspiratie.

Op uitnodiging van de Benelux zullen de Bolognaministers in Leuven en Louvain-la-Neuve in april dit jaar beslissen over hun strategie voor het volgend decennium. Wij vinden dat daarin meer gewerkt moet worden aan inhoudelijke verbetering van onderwijsprogramma's. Kwaliteitszorg, classificaties en rankings spelen daarbij een belangrijke rol. Wat betreft kwaliteitszorg heeft het Nederlandse voorbeeld school gemaakt, geholpen door aanbevelingen van de onderwijsministers van Bologna en EU en Erasmusprojectsteun. Ik feliciteer de NVAO met de toelating, als een van de eerste, tot het *European Quality Assurance Register (EQAR)*.

Nieuwe initiatieven

Bij economische tegenspoed is het belangrijk om met publieke en private middelen meer en niet minder te investeren in onderwijs en onderzoek. De Commissie heeft het *University-Business Forum* in het leven geroepen en steunt, dichterbij de werkvloer, de *Erasmus*

University-Entreprise Cooperation projects. Een ander nieuw initiatief is 'New Skills for New Jobs'. Hoe voorspellen we de toekomstige behoeften beter en hoe sluit het leeraanbod daarop beter aan? Hoe verhoudt zich de behoefte aan technische vaardigheden tot de meer generieke competenties zoals communicatie en teamwork? Ik vind dat de universiteiten en hogescholen in die discussie het voortouw moeten nemen, samen met partners uit het bedrijfsleven. Hierop sluit aan dat universiteiten en hogescholen meer dan nu hun aanbod zullen moeten aanpassen aan de wensen van parttimestudenten en volwassenen, in lijn met het *European Universities' Charter on Lifelong Learning* van EUA.

Ten slotte bereidt de Commissie voor juni 2009 een groenboek over mobiliteit voor. Erasmus groeit als geheel maar vlakkt in sommige landen af. Hoe kunnen we het glazen plafond doorbreken en ook andere groepen burgers bereiken zoals kunstenaars en jonge ondernemers? Het groenboek zal thema's aansnijden als motivatie en financiering, maar vooral ook vragen stellen. Ik reken op een actieve deelname van het Nederlandse hoger onderwijs aan de consultatie die deze zomer en herfst gehouden wordt en ik dank de Nuffic en de Nederlandse universiteiten en hogescholen voor hun actieve bijdrage aan de Europese onderwijsprogramma's. ★

PETER VAN DER HIJDEN

Europese Commissie, Directoraat Generaal Onderzoek, Unit Universiteiten en onderzoekers

Iedereen kan excelleren

Een vriend van mij studeert milieuwetenschappen in Utrecht. Hij heeft zes uur college per week, meer dan dat studeert hij verder niet. Huiswerk maken is niet nodig om voldoende te halen, en voldoende halen lukt meestal wel.

Als ik om me heen kijk, merk ik dat vrijwel geen van mijn vrienden meer dan twintig uur per week studeert. Dat lijkt me een zorgelijke ontwikkeling, zeker nu er steeds hogere eisen worden gesteld aan startende werknemers. Moeten we deze studenten dwingen harder te studeren? Misschien wel. Kúnnen we ze stimuleren om harder te studeren? Zeker weten. Het wordt tijd voor een 'decennium van excellentie'.

Jan Peter Balkenende startte de discussie over excellentie met zijn opmerking over de zogenaemde 'zesjescultuur'. Inmiddels heeft iedereen in onderwijsland zijn zegje gedaan over het niveau van het Nederlandse onderwijs. Volgens de studentenmonitor studeren Nederlandse jongeren gemiddeld 34 uur per week. In de praktijk vaak minder, zeker wanneer ze wekelijks maar tien contacturen hebben. Na het nieuwe leren wordt het daarom tijd voor het nieuwe excelleren. En dan niet volgens de elitaire definitie van excellentie die onder anderen minister Plasterk eropna houdt, maar een brede kwaliteitsverhoging. Niet alleen aandacht voor de beste vijf procent, maar het beste uit iedere student halen.

Niet zuinig zijn

Binnenkort komt het ideale moment om de discussie over excellentie op scherp te zetten en van concrete doelen te voorzien: 28 en 29 april 2009 wordt in Leuven besloten wat de Europese onderwijsdoelen tot 2020 zijn. Dit wordt het tweede deel van het Bolognaproces, dat ons het afgelopen decennium onder andere de invoering van het bachelor-masterstelsel bracht. In de afgelopen tien jaar zijn flinke resultaten geboekt, dus we hoeven niet zuinig te zijn met onze wensen voor 2020.

In Leuven moeten duidelijke doelen worden gesteld voor de kwaliteit van het onderwijs over de hele linie. Dus afspraken over het

stimuleren van toptalent met extra beurzen en samenwerking, maar ook afspraken over het tegengaan van studie-uitval. Uiteraard is hier extra geld voor nodig, dus in Leuven moeten besluiten worden genomen tot het verhogen van publiek budget voor onderwijs en wetenschap.

Vaardigheden verbeteren

Naast kennis van studenten moeten ook vaardigheden van studenten worden verbeterd. Tot 2020 moet de focus vooral liggen op e-learning, mobiliteit en stages. Een duidelijke doelstelling voor het aantal studenten dat op uitwisseling gaat ligt voor de hand. Maar dan moet er wel een duidelijke definitie zijn van uitwisseling. Het is echter ook belangrijk om in heel Europa een aantal vaste momenten te creëren voor uitwisselingen. Het vastleggen van die momenten in de curricula van de verschillende studies neemt een belangrijk obstakel weg voor studenten die naar het buitenland willen.

Het wordt tijd dat de onderwijsministers zich realiseren dat met samenwerking meer resultaat te boeken is dan met competitie. Universiteiten moeten toptalent creëren, niet importeren. Toch Sijbolt? Aan het einde van tien jaar Bologna is het een goed idee om de verstandigste zin van tien jaar geleden in herinnering te brengen: "The importance of education and educational co-operation in the development and strengthening of stable, peaceful and democratic societies is universally acknowledged as paramount." Hopelijk brengt Leuven ons niet alleen mooie volzinnen, maar ook concrete afspraken.

Mee eens of juist niet?
Mail me op [joost\[at\]lsvb.nl](mailto:joost[at]lsvb.nl) ★

JOOST VAN DER VEEN

Student planologie, Bologna-expert en oud-LSVb-bestuurslid

Virtuele mobiliteit: een extra keuze voor de student

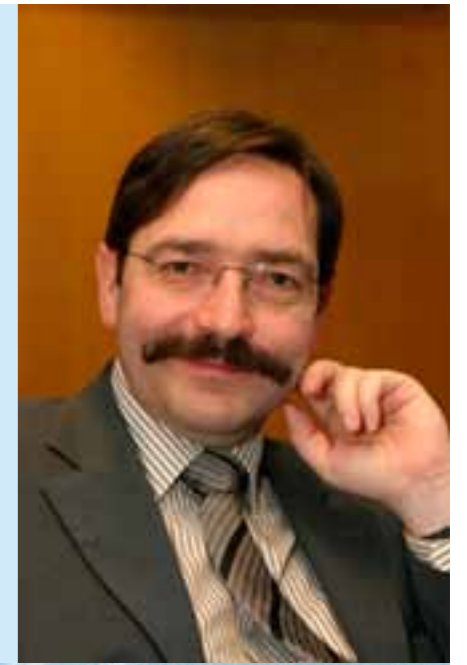
Hoewel resultaten uit het verleden absoluut geen garantie bieden voor een dergelijke toekomst, deel ik dit enthousiasme graag. In de conceptslotverklaring die nu langs de diverse koepelverenigingen van het hoger onderwijs circuleert staan in elk geval mooie voornemens. Om een aansprekend voorbeeld te noemen: in de Leuvenverklaring wordt expliciet aandacht geschonken aan de positie van Leven Lang Leren in het hoger onderwijs. Dit verkleint het risico dat de voordelen van internationalisering aan de doelgroep 25-plus voorbijgaan. Met name in het LLL-segment is nog veel werk te doen als het gaat om het maken van afspraken over de vergelijkbaarheid van diploma's. Zeker waar het duaal leren, afstandsleren of in deeltijd studeren betreft, zijn er specifieke problemen op te lossen rond uitwisseling, stages en begeleiding. Het aspect 'tijd' heeft immers vaak een eigen dimensie.

E-learning

Voor de categorie Leven Lang Leeders ligt het voor de hand om het concept van virtuele mobiliteit nader uit te werken en als minimumvoorziening toe te passen. Maar ook voor de groep studenten van 18 tot 23 jaar biedt het concept veel voordelen. Virtuele mobiliteit betekent dat studenten delen van hun studie volgen aan een buitenlandse universiteit via e-learning door tools als *virtual classrooms*, online toetsen en *learning communities* te gebruiken. Internationaal samengestelde teams werken aan opdrachten, bespreken papers en voegen landenspecifieke elementen aan de leerstof toe. Vanzelfsprekend is de virtuele internationale kennismaking vaak een opstap voor de fysieke aanwezigheid. De virtuele internationale community is even vanzelfsprekend de ideale vervolgfase op een fysieke uitwisseling. In elk geval kunnen veel meer (waarom niet alle) studenten in het Nederlandse hoger onderwijs internationale ervaringen opdoen, dan het streefpercentage dat met fysieke mobiliteit kan worden bereikt. Het geeft een verdieping aan de soms schijninternationalisering van het vertalen van Nederlandse curricula in het Engels.

Als in april 29 ministers van Onderwijs de vergaderzaal in Leuven uit wandelen, zullen zij enthousiaste woorden spreken over die ene Europese onderwijsruimte, over de voorgenomen groei van internationale studentenuitwisseling, over verbeterde aansluiting tussen bachelors en masters over de grenzen heen.

OpenUniversiteitNederland

Duurzaamheid

Er is nog een extra reden om goed te kijken naar de mogelijkheden van virtuele mobiliteit. Online studeren is negen maal beter voor het milieu dan contactonderwijs. En de traditionele vorm van internationalisering maakt het contactonderwijs nog eens drie keer ongunstiger. Reizen is immers een enorme belasting voor ons milieu. Als de internationalisering en uitwisseling kunnen worden bevorderd door bijvoorbeeld internet meer te gebruiken, bewijzen we zowel de internationalisering van ons hoger onderwijs als het milieu een goede dienst! Virtuele mobiliteit hoort thuis in een moderne verklaring van onderwijsministers over het Bolognaproces. Stimuleringsprogramma's moeten hieraan aandacht schenken. Protectionistische bekostigingssystemen (zoals het Nederlandse woonlandbeginsel) zouden met deze vorm van uitwisseling rekening moeten kunnen houden. Ga je immers in je studie zes maanden naar Barcelona, dan mag je jouw studiebeurs meenemen en kan het collegegeld met hulp van de belastingbetaler (deels) worden betaald. Doe je een deel van diezelfde

kennis op via het afstandsprogramma van diezelfde Catalaanse universiteit, en bespaar je de Nederlandse staat geld en uitlaatgassen, dan betaal je alles zelf.

Herijking

Het Bolognaproces wil dat studenten makkelijker hun weg in het Europese hoger onderwijs vinden. Na de bachelor moet men kunnen verkassen naar andere universiteiten voor het volgen van de masterstudie. Door meer gebruik te maken van concepten als *joint degrees* en bidualisering via de virtuele samenwerking over grenzen heen, krijgt de student een extra keuze: blijven bij de eigen universiteit en toch studeren aan een buitenlandse instelling. De nadruk op fysieke mobiliteit als te prefereren vorm van internationalisering is aan herijking toe. Voorwaarde is in alle gevallen dat de afstemming van programma's en curricula wordt verbeterd. Alle vormen van mobiliteit zullen daarvan profiteren. Enthousiast op naar Leuven dus! ★

THEO BOVENS

Voorzitter College van Bestuur Open Universiteit Nederland

Associate degree: scharnier in kwalificatieraamwerken

Short Cycle Higher Education als aanjager van opscholing in ons land

In april 2008 stemde het Europese Parlement in met de invoering van een *European Qualifications Framework for Lifelong Learning (EQF-LLL)*.

LEIDO

In ons land is aangegeven dat dit raamwerk met acht niveaus en bijbehorende descriptoren gebruikt kan worden als meetlat voor formele en niet-formele onderwijskwalificaties. Daarmee zal ook hier op niet al te lange termijn in alle diploma-supplementen een verwijzing staan naar het EQF-LLL, uiteraard naast de aanduiding die we nog gewoon zelf gebruiken.

Hoewel een nationaal kwalificatieraamwerk als karakteristieke afgeleide van het EQF-LLL geen voorgeschreven onderverdeling kent in 'hoger of middelbaar onderwijs' respectievelijk 'beroeps- of academisch onderwijs' trekken toch veel landen een psychologische grens bij de niveaus 4 en 5. Nederland heeft het gemakkelijk voor het bovenste deel van het eigen raamwerk en kan van de *associate degree (Ad)* als 5 tot en met het *doctorate* als 8 het hoger onderwijs adequaat bedienen. Tevens kennen de Dublindescriptoren als leidraad binnen het Bolognaproces geen significante verschillen met de EQF-descriptoren en dus zijn we snel klaar. Andere landen zoals Ierland en Engeland moeten vaak meer formele niveaus aan het EQF koppelen. Als men dit tenminste een zinvolle actie vindt. Of als men wel doorheeft dat het toch moet gebeuren, om niet op termijn uit de pas te lopen.

Van beroeps naar academisch

Maar hoe je het wendt of keert, ook zonder raamwerk: de grootste uitdaging overal ter wereld is de vormgeving van leerlijnen die lopen vanuit het pure beroepsonderwijs naar de (meer) academisch ingevulde opleidingen in het hoger onderwijs. Het gaat vooral om de vraag waar het scharnierpunt zich bevindt, dus waar kwalitatief verantwoorde en inhoudelijk geborgde omslagtrajecten zitten die dit mogelijk maken.

In ons land wordt dit aspect met de invoering van de Ad actueel. Tot voor kort kon men niets anders doen dan zich meteen in een hbo-opleiding met 'één smaak' storten: de professionele bachelor die zich formeel gezien op dezelfde 'hoogte' bevindt als de academische bachelor. Nu is er met de

professionele Ad een extra schakelmogelijkheid, om zodoende de bachelor ook echt in twee zinvolle stappen te kunnen halen. Het is nu aan de aanbieders van de opleidingen op de niveaus 4, 5 en 6 om sluitende afspraken te maken over stapelmogelijkheden en vloeiende leerlijnen. Het is uiteindelijk de enige manier om (inter)nationaal meer relevant hogeropgeleiden te krijgen, op de gewenste niveaus.

Academisch versus beroeps

Een opvallende boodschap bracht de voorzitter van de European Universities Association in oktober 2008 in Rotterdam tijdens de jaarlijkse conferentie. Hij meldde dat in de VS zo'n 40 procent van de studenten bij *community colleges* studeert. Het zijn vooral *adult learners* die een *associate degree* willen verwerven. Onder de interne EUA-discussies over het 'levenlang leren' aan de hand van het eigen *Charter on Lifelong Learning* lag een soort angst dat "de aandacht vooral uitgaat naar hoger beroeps-onderwijs" en de vraag of "we niet te lang hebben gefocust op het academische karakter van de universiteiten?"

De Ad als niveau 5 in ons Nederlandse kwalificatieraamwerk zal in de komende jaren zonder meer een bijzonder welkome vlucht gaan maken, gezien de groeiende behoefte aan beroepsgerichte en arbeidsmarktgerichte scholingstrajecten op een hoger niveau. Ook zal met de Ad als aangrijpingspunt een proces gaan plaatsvinden rond het invullen van *joint degrees* en internationale samenwerkingsverbanden. Onderwijsinstellingen en -organisaties in landen die een substantiële traditie kennen voor de *short cycle* zoals Frankrijk, Denemarken, Engeland en de VS, hebben al aangegeven graag op dit niveau te willen gaan samenwerken. Ad'ers zullen zodoende ergens anders hun bachelor afmaken, en omgekeerd kunnen hogescholen hier buitenlandse studenten opvangen met een gelijkwaardig diploma op zak. Een internationale uitdaging derhalve. ★

HANS DAALE

Directeur Leido (www.leido.nl)

Erkenning erkend

Erkenning van kwalificaties en diploma's speelt een cruciale rol in de mobiliteit van studenten en werknemers, en is daarmee een van de hoekstenen in het creëren van één Europese hogeronderwijsruimte. In de Bolognalanden zijn de National Academic Recognition and Information Centres (NARIC's) en het European Network of Information Centres (ENIC) verantwoordelijk voor de evaluatie van buitenlandse hogeronderwijsdiploma's. Lucie de Bruin, hoofd van de Nederlandse NARIC, vertelt over erkenning en Bologna.

Sinds het Bolognaproces in 1999 startte, is op het vlak van de gradenstructuur veel veranderd en is er meer aandacht voor erkenning. Een van de meest ingrijpende en zichtbare veranderingen is de invoering van de bachelor-masterstructuur, die meer transparantie in de graden moest brengen. Andere belangrijke ontwikkelingen zijn de invoering en het systematische gebruik van het *European Credit and Transfer System (ECTS)* en het diplomasupplement. Daarnaast is de Lissabonerkenningconventie uit 1997 – die de erkenning van diploma's tussen de verdragspartijen regelt – inmiddels door bijna alle Bolognalanden getekend. Vooral dit laatste instrument bevordert de onbevooroordeelde waardering en erkenning van buitenlands onderwijs.

Huidige ontwikkelingen

Doordat de grote verscheidenheid van de programma's voortbestaat, is erkenning echter nog geen sinecure. Op dit moment zijn de belangrijkste onderwerpen binnen erkenning: *substantial differences*, de *National Action Plans for Recognition (NAP's)*, de erkenning van verworven competenties (EVC) en de toegevoegde waarde van leeruitkomsten voor erkenning. De Nuffic is actief betrokken bij al deze onderwerpen – onder meer door publicaties en het initiëren en uitvoeren van projecten.

Het uitgangspunt van de Lissabonerkenningconventie is dat buitenlandse kwalificaties in principe erkend moeten worden, tenzij er wezenlijke verschillen aan te wijzen zijn. Nu bestaan er natuurlijk altijd veel verschillen tussen opleidingen, maar wanneer zijn die zo wezenlijk dat ze erkenning in de weg staan? Dit is een vraag die de NARIC's al tien jaar bezighoudt, zonder dat dit leidt tot duidelijke antwoorden. Uit een in 2008 uitgevoerd project bleek dat de meeste NARIC's meer waarde hechten aan de formele rechten van een diploma dan aan de leeruitkomsten. Een andere ontwikkeling betreft de *National Action Plans for Recognition (NAP's)*, waaraan in veel landen nog veel valt te verbeteren: de plannen zijn lang niet altijd volledig en sommige zijn slechts descriptief.

Competenties

Een nieuw verschijnsel in het erkenningsveld is de erkenning van verworven competenties (EVC), dat in Europa de laatste jaren vooral in opkomst is geraakt als instrument om de inzetbaarheid van mensen op de arbeidsmarkt te vergroten. Het gaat hierbij om de formele (internationale) erkenning van competenties die niet in het reguliere onderwijs zijn opgedaan. Omdat deze EVC-certificaten anders zijn dan de traditionele diploma's, rijst daarmee dus ook de vraag hoe deze internationaal erkend kunnen worden. Verbonden met de EVC's is de

verschuiving van input- naar outputgericht onderwijs. Het is de bedoeling dat in 2012 alle Europese hogeronderwijsinstellingen hun programma's hebben geformuleerd in leeruitkomsten. Dit kan ook bruikbaar zijn voor diplomawaardering, vooral bij het toetsen van wezenlijke verschillen, waar leeruitkomsten extra informatie kunnen geven over de waarde van een behaalde kwalificatie.

Ontwikkelingen na 2010

Een deel van de doelen voor Bologna na 2010 zal neerkomen op de implementatie van huidige instrumenten, zoals een consequentere toepassing van de Lissabonconventie en het door alle landen gebruiken van ECTS (en bijbehorend puntensysteem). Naast de verdere uitwerking van de eerder genoemde zaken zijn er ook nieuwe ontwikkelingen, zoals de invulling en toepassing van nationale kwalificatieraamwerken en een eenvoudiger transnationale accreditatie van bijvoorbeeld *joint degree programmes*, die kan leiden tot een verbetering van de erkenning. De ENIC/NARIC-netwerken moeten veel meer dan nu de regie nemen in de nationale erkenningsprocedures. Dan komt alles wat op papier goed geregeld lijkt ook in de dagelijkse praktijk van de diplomawaardering tot uitdrukking. ★

LUCIE DE BRUIN

Hoofd Nederlandse NARIC

De magneetwerking van Bologna

Toen tien jaar geleden de 29 Europese ministers in Bologna samenkwamen om de Bolognaverklaring te tekenen, wist niemand zeker dat in het decennium daaropvolgend een heus gezamenlijk proces zou volgen dat het hele hogeronderwijslandschap op het Europese continent zou veranderen.

En die verandering binnen het hoger onderwijs is niet alleen in Nederland en Europa opgemerkt. Het Bolognaproces heeft in de afgelopen jaren brede interesse gewekt in allerlei delen van de wereld, onder andere in Azië, Australië, Noord-Amerika, het Midden-Oosten, de Maghrebregio en Latijns-Amerika. Enerzijds trekt de totstandkoming van de Europese hogeronderwijsruimte met de ontwikkelde instrumenten voor kwaliteitszorg en transparantie de aandacht. Anderzijds trekt het proces zelf de aandacht met de unieke samenwerking tussen overheden, instellingen, organisaties en studenten. Beide facetten hebben bijgedragen aan een mondiale bekendheid en positionering van Europa en haar hoger onderwijs; een magneetwerking dus.

Specifieke interesse

Vanwege die belangstelling zijn informatiebrochures gemaakt over het Bolognaproces en zijn op verschillende plekken in de wereld informatielezingen gehouden. Vooral het Benelux-Bolognasecretariaat in Brussel bemerkte in de loop van 2008 meer specifieke interesse van landen uit allerlei werelddelen. Sommige landen gaven aan zich te willen aansluiten bij het Bolognaproces, omdat ze de structuur en instrumenten zelf ook zijn of willen gaan invoeren. Andere landen zien het proces als voorbeeld voor een vorm van afstemming tussen partijen zonder gevestigde bevoegdheden op het gebied van hoger onderwijs prijs te hoeven geven. Die landen zoeken meer informatie over hoe bij zo'n proces een en ander in zijn werk gaat om ervan te leren en het eventueel in de eigen regio toe te passen.

Daarnaast is vanuit het Bolognaproces zelf aangegeven dat aan de ene kant de mondiale dialoog moet worden gecontinueerd om aan te blijven sluiten bij de goede aspecten van het hoger onderwijs en onderzoek in landen buiten Europa. Op de conferentie in Gent in mei 2008 werd nog gezegd "laten we geen *fortress Europe* worden". Aan de andere kant zullen mondiale uitdagingen ook wereldwijd gezamenlijk moeten worden aangepakt. Het hoger onderwijs van de toekomst kan daar

een flinke bijdrage aan leveren door mensen op te leiden die meehelpen de maatschappij vorm te geven in een situatie van economische, sociale, demografische en politieke uitdagingen.

Bologna Policy Forum

De Beneluxministers hebben, als gastheer van de ministeriële conferentie in Leuven en Louvain-la-Neuve (27 t/m 29 april 2009) op deze belangstelling en wijde blik willen anticiperen. In de marge van de ministeriële conferentie zal voor het eerst een *Bologna Policy Forum* worden georganiseerd tussen Europese ministers en hun collega's uit landen buiten Europa. Het Forum is niet gericht op feitelijke toetreding van die landen tot het Bolognaproces. Met elkaar zullen zij spreken over hoe juist wereldwijde samenwerking op het gebied van onderwijs en onderzoek kan worden vergroot, hoe deze beleidsdialoog in de toekomst kan worden georganiseerd en welke acties in de toekomst nodig zijn om mondiale kennisdeling te verzekeren. Uiteraard met als overkoepelend doel wereldwijd samenwerking en competitie ten behoeve van kwaliteit en innovatie te vergroten.

Bij die beleidsdialoog wordt het de kunst om, net als in het Bolognaproces, het gesprek te zoeken tussen overheden, instellingen, studenten en andere *stakeholders*. De uitgenodigde ministers zijn hiertoe aangemoedigd door ook een vertegenwoordiger uit het onderwijsveld in eigen land mee te brengen, naar analogie van de Bologna-delegaties.

Over de opbrengsten van het Forum leest u ongetwijfeld meer in de *Europa Express* die na Leuven verschijnt. In elk geval zullen de ministeriële conferentie en het Forum te volgen zijn via internet. ★

DENISE HEILIGERS

Ministerie van OCW

Directie Hoger Onderwijs & Studiefinanciering

In de jaren na de Bolognaverklaring voegden zich steeds meer Europese landen die de Europese Culturele Conventie hadden getekend bij het Bolognaproces. Van Nederland tot Moldavië, van Turkije tot Andorra, van Rusland tot Ierland: anno 2009 zitten 46 Bolognalanden aan tafel om samen te bespreken hoe de Europese hogeronderwijsruimte verder vorm zou moeten krijgen.

Leuven 2009: terugblikken, maar vooral vooruitkijken

Frank Vandenbroucke

Eind april ontvang ik samen met collega's Plasterk, Biltgen en Simonet de Europese onderwijsministers voor de tweejaarlijkse ministeriële conferentie over het Bolognaproces. Deze top wordt zonder twijfel een sleutelmoment. De Bolognaverklaring is dan precies tien jaar oud. Dat is niet alleen het gepaste ogenblik om een stand van zaken op te maken, het wordt vooral ook dé gelegenheid om de bakens uit te zetten voor wat we in het komende decennium in die Europese hogeronderwijsruimte willen realiseren.

Met de Benelux-landen zijn we een flink eind opgeschoten in de hervorming van ons hoger onderwijs. De bama-structuur is daar het meest zichtbare, maar zeker niet het enige resultaat van. Met onze Nederlands-Vlaamse Accreditatie Organisatie zetten we bijvoorbeeld de toon inzake kwaliteitszorg en accreditatie. En passant bewijzen we met de NVAO trouwens dat samenwerking over de grenzen heen werkt, ondanks de verschillen tussen onze onderwijsstelsels. Op tien jaar tijd hebben we dus heel wat werk verzet. En heus niet alleen in de bestuurskamers: weinig processen hebben op zo korte tijd zo veel mensen gemobiliseerd die van hoog tot laag meebouwen aan de Europese hogeronderwijsruimte (EHOR). Toch mogen we in Leuven niet zelfvoldaan achterover leunen. Om te beginnen zijn lang niet alle landen even ver opgeschoten in het Bolognaproces. Niet eens onlogisch, aangezien sommige veel later ingestapt zijn. We moeten er wel goed over waken dat die landen de agenda daadwerkelijk uitvoeren. Anders blijven we steken in de noble bedoelingen en de grote verklaringen. De EHOR mag geen holle ruimte worden. Tegelijk moeten we ook onszelf een spiegel voorhouden. Bologna heeft grote verwachtingen gewekt. Dankzij de wervende kracht van de Bolognaverklaring hebben we snel en diepgaand hervormd. Maar tussen droom en daad durven wetten en praktische bezwaren

in de weg te staan. Soms onverwacht, en soms erg hardnekkig. Het probleem met de erkenning van Nederlandse psychologie diploma's in Vlaanderen illustreerde dat onlangs nog: heel die toestand was te verklaren vanuit een nationale logica, maar nauwelijks te verantwoorden in het Bolognatijdperk. Ik wil daar niet licht over gaan. Want onze samenlevingen zullen het succes van Bologna uiteindelijk niet afmeten aan de verandering van de structuren. Wel aan de mate waarin we erin slagen om voor studenten en docenten een échte barrièrevrije hogeronderwijsruimte te creëren, waarin ze zich vrij – en liefst in groten getale – kunnen bewegen, zonder te botsen op hinderpalen als de erkenning van buitenlandse diploma's.

Transparante diversiteit

Om dat doel echt te bereiken, zullen we bovendien nieuwe actielijnen op touw moeten zetten. Tot nu toe waren we vooral bezig om die 46 nationale systemen beter op elkaar af te stemmen. Onder de Bolognavlag blijft echter een heel diverse lading schuilen. En eigenlijk is dat prima: een scherpere profilering van de verschillende types instellingen en opleidingen is zelfs erg wenselijk. Maar we moeten er dan wel voor zorgen dat we die diversiteit transparanter maken, zodat iedereen eenvoudig te weten kan komen waar een instelling of een opleiding nu precies voor staat. We moeten dat

doen op basis van objectieve indicatoren en verificerbare feiten. Niet op basis van onbewezen reputaties en eenzijdige rankings. We moeten ook werken aan een nauwere band tussen samenleving en hoger onderwijs. Universiteit en hogeschool staan niet los van de samenleving. Zo hebben ze de opdracht om uitstekend onderwijs te bieden aan iederéén die daarvoor de talenten heeft – ook als dat talent moeilijker aan te boren is. Dat legt ook een verantwoordelijkheid bij de overheden: die moeten ervoor zorgen dat de instellingen hun opdrachten aankunnen. Dat betekent duidelijk zijn over de maatschappelijke verwachtingen. En de mogelijkheden bieden, ook financieel, om die opdrachten uit te voeren. Zeker in tijden van economische crisis moeten overheden net méér investeren in hoger onderwijs.

Sociale dimensie

Overheden hebben trouwens ook ten aanzien van de studenten een blijvende opdracht. Er zijn over het algemeen goede resultaten geboekt in de democratisering van het hoger onderwijs. Toch kunnen de verschillende landen nog veel leren van elkaars goede praktijken. Daarenboven zullen we de opdracht van gelijke kansen op uitstekend onderwijs nadrukkelijker in Europees perspectief moeten plaatsen.

Verder lezen op pagina 8

Leuven 2009 (verder lezen van pagina 7)

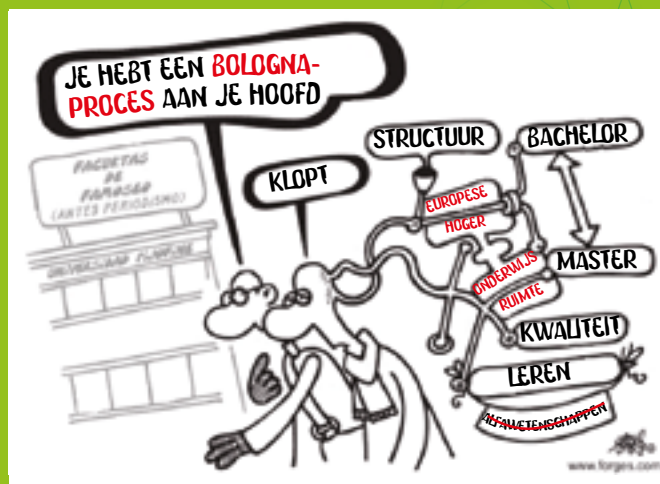
Niet al mijn collega's zien het belang in van die sociale dimensie van het Bolognaproces. De EHOR bouwen we nochtans niet voor de *happy few*. En dus moet het onze zorg zijn om de toegang ertoe zo laagdrempelig mogelijk te houden.

Ten slotte wil ik ook dat we onze blik verruimen. De EHOR moet zich niet spiegelen aan het waanbeeld van een Fort Europa. We moeten meer ambiëren dan een "attractief en competitief Europees hoger onderwijs op de markt van de kenniseconomie". Hoger onderwijs zie ik als een *global public good*. Onze Bologna-ervaringen moeten we durven uitwisselen met de rest van de wereld. Want op uitstekend hoger onderwijs zijn er geen monopolies. ★

FRANK VANDENBROUCKE

Vlaams minister van Werk, Onderwijs en Vorming

www.vandenbroucke.com > *bologna*

Bron: El País

'El Plan Bolonia'

Het Bolognaproces voltrekt zich niet in heel Europa zo geruisloos als in Nederland. Bovenstaande cartoon illustreert de kopzorgen die de modernisering van het hoger onderwijs in Spanje teweegbrengt. De tekening verscheen oorspronkelijk in het Spaanse dagblad *El País*, op 18 november 2008, toen in het hele land studenten universiteitsgebouwen bezet hielden uit protest tegen wat zij zien als een bedreiging voor de kwaliteit en toegankelijkheid van het hoger onderwijs. In Madrid vond een demonstratie plaats waarin duizenden studenten meeliepen, leuzen roepend tegen de privatisering en vercommercialisering van de universiteiten, en tegen het verdwijnen van alfastudierichtingen als Taal- en Letterkunde of Geschiedenis. Het hele 'Bolognaplan' moest voorlopig maar de ijskast in! Zowel van de zijde van de Spaanse overheid als van de rectoren van de diverse universiteiten is op verschillende momenten en manieren benadrukt dat wat deze studenten vrezen niet alleen geen deel uitmaakt van de doelstellingen van het Bolognaproces, maar ook niet als neveneffect te verwachten is. Het is aan dovenmansoren gericht: de studenten lijken ervan overtuigd dat ze straks veel meer geld zullen moeten betalen dan nu, om aan een opleiding te kunnen beginnen waarvan de inhoud door het bedrijfsleven is bepaald en de lesmethodes door Europa zijn opgelegd. Het is te begrijpen dat de jonge Spanjaarden de immers nog niet eens zo heel lang gelden verworven vrijheden willen verdedigen, maar wellicht speelt vooral de angst voor het onbekende hen parten. Of zouden onze Nederlandse studenten de politiek betrokken en combatieve houding van hun zuidelijke generatiegenoten tot voorbeeld moeten nemen en alsnog op de barricades moeten springen? ★

JEF STAPEL

Hoofdredacteur *Europa Express*

www.bologna2009benelux.org

Op de officiële website van het Bolognaproces 2007-2009 vindt u onder meer de volgende informatie: een overzicht van de deelnemende landen en organisaties, het werkplan en de actiepunten, de belangrijkste documenten en een overzicht van alle Bologna-seminars en andere gerelateerde evenementen. Hieronder een selectie daarvan. Links naar meer informatie vindt u op eerdergenoemde site. Via deze site is de ministersconferentie in Leuven/Louvain-la-Neuve via *live stream video* te volgen.

19 – 21 maart 2009
EUA conventie

Praag

28 – 29 april 2009
Ministersconferentie Bolognaproces

Leuven en
Louvain-la-Neuve

21 – 22 mei 2009
EURASHE Annual Conference

Praag

22 – 24 mei 2009
UNESCO Higher Education Conference for the European Region

Boekarest

14 – 16 juni 2009
ENIC/NARIC Annual Meeting

Cyprus

Gratis abonnement voor medewerkers hogeronderwijsinstellingen via www.nuffic.nl/europaexpresse

europa **extra** presse

nuffic

Europa Express is een publicatie van de Nuffic.

Deze publicatie werd gefinancierd met de steun van de Europese Commissie. De verantwoordelijkheid voor deze publicatie ligt uitsluitend bij de Nuffic; de Commissie kan niet aansprakelijk worden gesteld voor het gebruik van de informatie die erin is vervat.

Hoofdredactie:
Jef Stapel, Nuffic, afdeling Voorlichting
europaexpresse@nuffic.nl

Redactie en drukwerkcoördinatie:
Nuffic, afdeling NA LLL en afdeling Voorlichting

Eindredactie: Eric Daamen, Nuffic, afdeling Voorlichting

Vormgeving:
Sabrina Luthjens BNO [www.makingwaves.nl]

Druk: Prints en Proms, Rotterdam

Redactieadres:
Nuffic, Postbus 29777, 2502 LT Den Haag
T (070) 426 0261, F (070) 426 0259,
E europaexpresse@nuffic.nl

Hoewel de informatie in deze uitgave met de grootste zorg is samengesteld, kan de Nuffic niet instaan voor het feit dat de gegevens juist en/of volledig zijn.

De informatie kan tussentijds gewijzigd zijn of aangepast. De Nuffic aanvaardt ter zake geen aansprakelijkheid. U wordt daarom geadviseerd om in voorkomende gevallen de juistheid van de informatie zelf te verifiëren.

Het auteursrecht op deze uitgave berust bij de Stichting Nuffic, Den Haag. Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Nuffic.

Onderwijs en Cultuur